

4. Čína

První kultury ze 6. tisíciletí př.n.l., zastihli čínští badatelé na dolním toku Žluté řeky (Chuang-che). Na rozdíl od současných klimatických podmínek se podle nálezů zvířecích kostí zdá, že tu v 6. tisíciletí panovalo klima subtropické, což nepochybně zdejšími lidem usnadnilo shledávání obživy. Pohybovali se tu tehdy nejspíše v prostředí listnatých lesů a močálovitého říčního údolí.

Zdejší obyvatelé se tehdy živili především lovem a sběrem. Nejčastěji se asi pohybovali ve stinných lesích na lovu jelenů.

Až po roce 5000 př. n. l. poznaly čínské dějiny první neolitický kulturní komplex, který dnes nazýváme **Jangšao** (asi 5000 – 2500) a jehož nositelé obsadili především oblast středního toku Žluté řeky. Základní obživu poskytovalo nositelům kulturního komplexu Jangšao zemědělství, a to pěstování více druhů prosa. K obdělávání půdy užívali kopacích holí, motyk a rýčů. Sklizené obilí ukládali do zásobních nádob z keramiky a stravu připravovali s použitím kamenných drtidel. Zdejší pastevci chovali psy a prasata, méně již skot, ovce a kozy. Svůj jídelníček doplňovali jangšaoští také sběrem a lovem. Řemeslníci tehdy zpracovávali obvyklé spektrum materiálů (hlína, kámen, kost, organické materiály).

Neolitické obyvatelé severní Číny pěstovali pšenice, ječmeny, dále též konopí a dodnes známé čínské zelí. Tamní sadaři vyšlechtili broskev, meruňku a moruši. Té užívali čínští výrobci k výživě bource morušového, z jehož kukel zhotovovali snad již v 5. tisíciletí pověstné čínské hedvábí. Poprvé v dějinách chovali čínští hospodáři a hospodyně již od neolitu též domácího kura (slepici), jehož znalost se po roce 2000 rozšířila až do Středomoří.

Obyvatelé jižní Číny přispěli do spektra pěstovaných zemědělských plodin znalostí rýže, různých vodních rostlin s jedlými plody, jamem, fazolí, citrusových plodů (citrony, pomeranče) a tykví.

V době sevřené zhruba daty 2600 a 1900 nastává v Číně rozvoj kulturního komplexu nazývaného obvykle **Lungšan**, u něhož dnes badatelé rozpoznávají celkem sedm regionálních variant. Lungšanskou keramiku, někdy nápadně tenkostěnnou, vytáčeli hrncířští mistři, nejspíše už profesionálové svého řemesla, často na kruhu a při vysoké teplotě ji vypalovali do šedých či černých odstínů. Zdobili ji zpravidla rytím, nálepy či vypnulínami. V tomto kulturním komplexu se již projevuje rozestupování společnosti na skupiny odlišně situované na žebříčku společenské prestiže. Právě v době lungšanského kulturního komplexu začíná pověstný čínský zvyk věštění pomocí plochých kostí, nejčastěji lopatek skotu či želvích krunýřů. Věstec nahřál v žáru měděný hrot a přiložil jej k ploše kosti. Tím se na jejím povrchu vytvořily praskliny, které odborník poté interpretoval. Po vynálezu písma za Šangů bývaly věštby na povrch věštebné kosti zapsány. Zaznamenávaly se i případy, kdy se věštba nespĺnila, nebo se ukázala jako chybná. K dalším inovacím epochy patří zavedení výzdobného motivu lidské či zvířecí masky *tao-t'ie*, v dobách pozdějších ochranného a blahodárného symbolu.

Čínská tradice podává počátky dějin země v mytologizované podobě jako posloupnost tří královských dynastií: Xia, Šang nebo také Jin, a Čou. Stát **Xia** (tradiční data 2205 – 1760) zanikl porážkou, kterou jeho poslednímu vládcovi jménem Jie uštědřil šangský vůdce Cheng Tang. S dynastií Xia je dnes uváděna v souvislost lokalita jménem Erlitou (asi 2 100 – 1 800). Nachází se na horním toku Žluté řeky (Chuang-che). Naleziště má rozlohu 3 km² a kvalifikované odhady počtu jeho obyvatel hovoří o 18 000 – 30 000 duších. Bronzy z Erlitou představují zatím vůbec nejstarší výrobky tohoto druhu v Číně.

Nato opanovali pole **Šangové** (či **Jinové**, 1760-1122). Jejich vládce (*wang*) doposud nedisponoval nemovitým vlastnictvím a se svým dvorem žil z toho, co mu poskytly obce uznávající jeho svrchovanost. Mezi nimi šangský král neustále cestoval a spotřebovával tam nahromaděné přebytky potravin a jiných zboží. Šangský král se vyznačoval především pravomocemi rituálními, intelektuálními a společenskými. V první řadě byl jediný z obyvatel Číny, jehož hlas slyšela nebeská božstva, neboť právě z nich první šangský panovník vzešel. Prosby za hojnost, bezpečí a společenskou harmonii tak mohl bohům předkládat právě jen on a nikdo jiný. Šangského krále doprovázeli odborníci, poskytující jinde nedostupné služby – například věstci, zjišťující budoucnost výše popsáním způsobem. Panovník ovšem působil i jako velekněz, ale též jako nejvyšší soudce, rozhodující spory mezi členskými obcemi království. V případě potřeby též vedl vojska do boje proti nepřátelům či organizoval hromadné lovy nebo celospolečenské práce.

Ve 12. století podlehla dynastie Šang náporu dynastie **Čou**. Argumentace nových vládců se v první řadě opírala o výtku arogance, nekompetentnosti a neschopnosti vládců předcházející dynastie Šang, kteří především neplnili to, o čem své poddané ujišťovali, totiž bezvadné provádění kultovních obřadů. Právě z důvodů těchto poklesků jim nebesa odňala mandát k vládě a svěřila jej Čouům. Obřady k počtě předků braly na sebe u Západních Čouů podobu hostin, během nichž vstupovali žijící členové rozrodů ve styk se svými předky na onom světě. Na hodovních tabulích se při těchto příležitostech objevovalo krom opojných (alkoholických) nápojů i maso obětních zvířat. Toto maso představovalo prestižně neobyčejně významnou potravinu a v 1. tisíciletí před naším letopočtem přijímali vladaři lenních států, patřící do stejného klanu jako císař, od něho dary takového masa jako mimořádnou počtu. Právo požívání masa z obětí se tak stalo jedním z atributů aristokracie starověké Číny, která si pro sebe vyhradila výsadu obětování. Dynastie Čou prolomila šangský monopol na komunikaci s Nebesy, a její elity často budovaly svatyně zvěčnělých předků, které otvíraly za pořádání velkolepých slavností k jejich uctění. O tom pak zanechávali pamětní nápisy na bronzových nádobách, určených k předkládání obětí v takových svatyních.

Dynastie Čou měla vládnout v Číně až do roku 770, od kteréhožto data spadal pod jejich svrchovanost pouze východ země (Východní Čou, 770-256). V následující době **Jara a Podzimu** (770-476) došlo k rozpadu ústřední vlády, načež propukla řada konfliktů mezi sedmi regionálními mocnostmi, státy Yan, Zhao, Wei, Qi, Qin, Han a Chu (doba **Válčích států**, 475-221).

V těchto podmínkách získal závažné společenské postavení sbor vzdělců, který se stal strážcem a zárukou přežití čínské duchovnosti a kultury a za Prvního svrchovaného císaře (221-210) se stal oporou vlády v podobě moralizované ortodoxie posvěcené politickou autoritou. Doplnován byl podle zásad meritokracie, s úkolem formulovat a zavádět souhrnný a strukturovaný pohled na svět a postoj k němu, nezatížený partikulárními zájmy. Tito vzdělanci hájili tezi, že hlavním úkolem státu je neustálá náprava skutečnosti kolem nás, trpící nedokonalostí a zkažeností, podle příkazů vyššího mravního řádu.

Endemické občanské války ukončil a již jen symbolickou vládu dynastie Čou roku 256 zcela odstranil až vládce státu Qin z dynastie **Čchin**, První svrchovaný císař (Čchin Š'chuang-ti), který pod svou svrchovaností sjednotil celou zemi (221-210).

Povahu čínského státu si osvětlíme na základě dvou textů. První naučení pochází od samého Konfucia (Kchung Fu-C'), asi nejvýznamnějšího čínského myslitele (konvenční datování 551-479 př. n. l.). Do angličtiny je přetlumočil Dun J. Li a jeho text přeložil do češtiny Petr Charvát:

„Na otázku vévody Ai, týkající se vlády, odpověděl Konfucius takto:

Předpokladem k ustavení dobré politiky je přítomnost dobrých lidí.

Dobry člověk se ve svém osobním životě řídí jistými pravidly a jedním z těchto pravidel je žen. Žen hovoří o vztazích člověka k jiným lidem a v rámci těchto vztahů připadá nejvyšší význam vztahům mezi rodiči a dětmi. Existuje také pravidlo spravedlnosti, podle něhož konáme pouze to, co se pokládá za přiměřené a spravedlivé. Ze všeho toho, co bychom měli konat, není nic důležitějšího než prokazování úcty ctnostným osobám. Vlastním zdrojem, z něhož vzcházejí obřady, je totiž jak láska, již prokazujeme jednotlivým osobám podle stupně jejich blízkosti k nám samým, tak i úcta, v níž chováme své bližní podle míry ctnosti, již se vyznačují.

Slušný člověk by měl pěstovat a šlechtit svůj charakter. Aby v tom uspěl, musí nutně dobře sloužit svým rodičům. Aby se naučil sloužit svým rodičům, musí poznat lidskou povahu. Aby poznal lidskou povahu, musí se obeznámit s cestou Nebes.

Je pět podob, v nichž k nám Nebesa promlouvají, a to pět druhů mezilidských vztahů: vztahy mezi králi a poddanými, otcí a syny, manželi a manželkami, staršími a mladšími bratry a konečně mezi přáteli. Správné podoby těchto vztahů se projevují v trojí ctnosti: moudrosti, lásce a odvaze. Stručně řečeno, činy či jejich chybění jsou měřítkem, podle něhož lze stanovit míru úspěchu či nezdaru při naplňování těchto vztahů. ...“

Konfucius pokračoval: „Láska k učení je počátkem znalostí.

Odhodláme-li se k činům, abychom uskutečnili to, čemu věříme, blížíme se smyslu lásky. Pociťujeme-li stud, konáme skutek odvahy. Člověk, který chápe pravdivost těchto soudů, již rozumí, jak má zušlechtovat svůj charakter. Dospívá k pochopení, jak má zušlechtovat svůj charakter, učí se umění vládnout jiným lidem. Pochopiv, jak vládnout lidem, dovede již řídit národ i celý svět.

Chce-li král spravedlivě panovat národu i světu, musí mít devět ctností. Jsou to:

- ušlechtilý charakter,*
- prokazování úcty ctnostným osobám,*
- chování svých rodičů v lásce,*
- úcta k nejvyšším hodnostářům,*

- zdvořilost ke všem hodnostářům,
- stejné chování ke všem poddaným jako k vlastním dětem,
- vybízení znalců všech oblastí lidského života k příchodu do království,
- získávání přátelství cizinců laskavostí a
- oplácení věrnosti vazalů ušlechtilostí a velkodušností.

Zušlechtiv svůj charakter, bude si král počínat podle obecně přijatých pravidel. Prokázav úctu ctnostným, získá nejlepší rady a nebude zmaten. Zachovav v lásce své rodiče, neuslyší stížnosti od svých starších či mladších bratrů. Prokázav čest nejvyšším hodnostářům, uslyší moudré výroky a bude si vědět rady, dojde-li k nepředvídaným událostem. Uchová-li ve zdvořilosti všechny hodnostáře, dostane se mu na oplátku nejen zdvořilosti, ale i vděku. Bude-li s poddanými zacházet jako se svými vlastními dětmi, bude nepřímo působit na více a více lidí, kteří si budou též přát stát se jeho poddanými. Bude-li přijímat znalce všech odborností, zabezpečí si zásobení všemi druhy spotřebních zboží a zajistí si tak hospodářskou soběstačnost. Užije-li laskavosti v jednání s cizinci, všichni cizinci se mu rádi poddají. Bude-li konečně prokazovat vazalům mírnost a velkodušnost, budou se jeho autority nejen obávat, ale budou ji i ctít. ...

Roboty je třeba ukládat pouze tehdy, nejsou-li lidé zaměstnáni na polích, a je třeba udržovat co nejnižší míru zdanění. Výrobky řemeslníků je třeba denně prohlížet a měsíčně zkoušet. Bude-li jim vyplácena slušná mzda, soustředí se na své úkoly a budou je provádět dobře. ...

Stručně řečeno, pouze král zodpovídá za blahodárné výsledky oněch devíti ctností. ...

Těžko budou úspěšně vládnout lidu ti, kdož se netěší důvěře svých nadřízených. Lidé, jimž důvěřují nadřízení, avšak nikoli přátelé, ztratí časem i důvěru nadřízených. Ani těm, kdož se těší důvěře svých přátel, ale nikoli rodičů, nebudou jejich přátelé důvěřovat dlouho. Ti, kdož dobře slouží svým rodičům a požívají jejich důvěry, nechť se otáží sami sebe, zda je jejich úsilí vsutku upřímné. Není-li tomu tak, přijdou o důvěru svých rodičů. Nikdo nemůže být hluboce upřímný, nerozpozná-li rozdíl mezi dobrem a zlem, právem a bezprávím.

Upřímnost nalezneš na cestách Nebes právě tak, jako na cestách lidských. “

Autor druhého, podstatně odlišného textu, Ke Chung (také Ko Hung nebo Ge Hong, 284-364 n. l.), žil sice podstatně později, zachoval nám však jedinečný pohled na stát očima čínského taoisty, vyznavače učení o obecné rovnováze ve věcech ne nepodobného středomořskému pythagoreismu. Platí za znalce taoismu, alchymie a za plodného spisovatele. Také jeho slova známe v angličtině přičiněním autora Dun J. Li a v češtině překladem Petra Charváta:

„Konfuciáni praví, že nebesa tvoří lidi a poté dosazují krále, aby jim vládli. Je též pravdou, že dovolávajíce se nebes, konfuciáni vyslovují to, čemu si sami přejí věřit?

Silní utlačují slabé, jimž nezbyvá než se podrobit. Chytrí podvádějí nevědomé, kteří jsou nuceni k poslušnosti. Nedobrovolná služebnost charakterizuje vztah mezi králem a jeho poddanými a vynucování poslušnosti představuje způsob, jímž jsou slabí – totiž lid – účinně ovládáni. Sám vztah mezi nadřizenými a podřizenými je vlastně založen na vítězství silných nad slabými a chytrých nad nevědomými. ...

Bezejmenné masy, jimž nikdo neděkuje, se dřou, aby uživily vládnoucí úředníky. Čím vyšší plat tito úředníci pobírají, tím hrubší život musí masy strpět.

Zločinec, jehož odsoudí k smrti a omilostní, výská radostí. Nebylo by lépe vůbec neukládat trest smrti? Pokrytec si získává pověst skromného a pokorného, odmítne-li hodnosti a plat nabízené mu nadřizenými. Nebylo by čestnější přijmout ony výsady?

Loajalita a spravedlnost jsou jako ctnosti uznávány jen v neklidné a zkažené společnosti. Synovská poslušnost a rodičovská láska získává pozornost a chválu až poté, co se vytratil soulad mezi členy jednotlivých domácností.

V dávných dobách nebylo ani králů, ani ministrů. Lidé kopali studny, aby měli co pít, a orali pole, aby měli co jíst. Začínali s prací se slunka východem a končili se slunka západem. Bez závazků a pachtění žili šťastně a spokojeně. Neznajíce soupeření ani útočnosti, neusilovali o pocty a nedělali si ostudu. Hory neprotínaly cesty a hladiny řek nebrázdily lodi, nebyly ani mosty. Po souši ani vodě se nic nedalo odvézt a žádný člověk si tedy nemohl přisvojit zemi jiného. Nikdo nevedl válku, neboť lidé se nikde neshlukovali.

Lidé tehdy neznali pojmy jako moc či zisk. Nevedli proto mezi sebou spory a netrpěli jejich následky. Zbraně neexistovaly a opevnění neměla význam. Vše bylo netělesné, a přece nerozborné. Lidé byli ztraceni a přesto určeni Cestou. ...

Teprve v pozdějších dobách se stala známou chytrost a do módy přišel úklad. Jakmile se ustavila vláda nadřízených and podřízenými, skutečné ctnosti vymizely. ...

Čím více jsme se vzdálili ode dnů oněch nezkažených počátků, tím vulgárnějšími a nečestnějšími se stáváme. Lidé dnes zhotovují lepší a účinnější zbraně a čím více tak činí, tím více se šíří zlo války a dobývání. Podle jejich názoru není žádná kuše dost průbojná, žádná zbroj dost odolná, žádné kopí dost ostré a žádný štít dost pevný. Se všemi těmito zbraněmi bychom se mohli rozloučit, kdyby neexistoval útlak jedné skupiny lidí druhou.

Lze zhotovit nefritový úřední symbol, aniž bychom řízli do surového kamene? A stejně, lze nalézt skutečnou lásku a spravedlnost, nezbavíme-li se nepravých hodnot? Zloduchové jako Čchien a Čou se dopustili takových hrůz jako upalování poddaných zaživa, mučení císařských rádců, čtvrcení lenních pánů, vyřezávání lidských srdcí či lámání lidských holenních kostí. Jejich nadutost a neomalenost dosáhla vrcholu, když začali hubit lidi pomocí žhavých pilířů. Kdyby se byli narodili jako neurození, nedostali by možnost spáchat tyto zlovolné činy, i kdyby jim příroda dala satanskou a sadistickou povahu. Proč se těchto zločinů mohli dopustit na úkor celého světa? Inu, proto, že se náhodou narodili jako králové.

Zlo se násobí, jakmile se zakoření instituce království. To je ovšem už příliš pozdě i na to, abychom se rozzlobili. K čemu je hněv, když byl člověk vsazen za mříže a musí trpět své soužení a vyčerpání za nejhorších možných okolností? Podřízení trpí a nad nimi se jejich pán třese hrůzou, neboť každý vladař se bojí svých poddaných. Učí je obřadům a všemu, co se sluší, řídí jejich chování vyhlášováním zákonů a ukládáním trestů. Pokouší se rukama zastavit záplavu poté, co neopatrně rozbil výpusť. Naprosto jistě ztroskotá.“

Doporučená literatura

1. Roy Willis (ed.): Mytologie světa – ilustrovaný průvodce. Praha: Nakladatelství Slovart 1997.

2. Petr Charvát: Zrození státu – Prvotní civilizace Starého světa, Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum 2011.
3. Petr Charvát: Bouřlivá plavba dějinami: vzestupy a propady starověkých a raně středověkých říší, in Miroslav Bárta, Martin Kovář a kol., Civilizace a dějiny – Historie světa pohledem dvaceti českých vědců, Praha: Academia 2013, ISBN 978-80-200-2301-8, 191-230.
4. Ladislav Bareš, Rudolf Veselý, Eduard Gombár: Dějiny Egypta. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny 2009.
5. Jiří Prosecký a kolektiv: Encyklopedie starověkého Předního Východu. Praha: LIBRI 1999.
6. Eduard Gombár, Lukáš Pecha: Dějiny Iráku. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny 2013.
7. Jaroslav Strnad, Jan Filipický, Jaroslav Holman, Stanislava Vavroušková: Dějiny Indie. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny 2008.
8. Walter Böttger: Kultura ve staré Číně. Praha: Panorama 1984.
9. John Baines, Jaromír Málek: *Svět starého Egypta* (Kulturní atlas). Praha: Knižní klub 1996.
10. Michael Roaf: *Svět Mezopotámie a starověkého Předního Východu*. Praha: Knižní klub 1998.
11. Gordon Johnson: *Kulturní atlas Indie*. Praha: Knižní klub 1998.
12. Mark Elvin, Caroline Blunden: *Svět Číny - kulturní atlas*. Praha: Knižní klub 1997.
13. Michael Coe, D. Dean, R. Snow, E. P. Benson: *Svět předkolumbovské Ameriky: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub 1997.

